

Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Beyin Göçüne Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi

Mustafa FİLİZ*
Mustafa Burak KARAGÖZ**
Naim KARAGÖZ***

Öz

Bu çalışmada amaç, tıp fakültesinde okuyan öğrencilerin beyin göçüne yönelik tutumlarını belirlemek ve bir takım demografik değişkenlere göre farklılıkları incelemektir. Beyin göçü veren ülkeler, birçok yönden zarar görmektedir. Özellikle hızla gelişen teknoloji, bilginin hızı, nitelikli personele olan ihtiyaç gibi faktörlerde göz önünde bulundurulduğunda ülkelerin bu konuya daha fazla önem vermeleri gerekmektedir. Çalışmanın evrenini 2021-2022 bahar dönemi Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesinde eğitim gören 1504 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise gönüllü olarak katılım sağlayan 206 öğrenci oluşturmaktadır. Veriler çevrimiçi olarak toplanmış ve kolayda örneklem yöntemi kullanılmıştır. Demografik değişkenler arasındaki farklılıkları ortaya koymak için ikili karşılaştırmalarda t-testi, üç ve daha fazla değişkenin karşılaştırılması için ise ANOVA testi uygulanmıştır. Tıp fakültesi öğrencilerinin beyin göçüne eğilimlerinde itici faktörlerin, çekici faktörlere göre daha etkili olduğu görülmüştür. Cinsiyet, yaş, ailenin gelir düzeyi ve ailenin yaşadığı bölge ile tıp fakültesi öğrencilerinin beyin göçüne yönelik algıları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Öğrencilerin sınıfı, yabancı dil düzeyi, kırsal alanda çalışma isteği, sağlık sistemine bakış açısı ve toplumun hekimlere bakış açısı gibi faktörlere göre beyin göçü algısının değiştiği görülmüştür. Çalışmada, tıp fakültesi öğrencilerinin beyin göçüne ciddi şekilde eğilimli oldukları ve bunun temel nedenlerinin ülkedeki sorunlar ve olanakların yetersizliği gibi rahatsız edici durumlardan kaynaklandığı görülmüştür. Beyin göçüne neden olan faktörlerin genel itibarıyla itici faktörler olduğu görülmüştür. Tıp fakültesi mezunlarının ülkedeki çalışma koşullarının iyileştirilmesi, beyin göçünün azaltılmasında önemli bir etken olabilir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Bilimleri, Hekim, Tıp Fakültesi, Sağlık, Beyin Göçü

Evaluation of Attitudes of Medical Faculty Students Towards Brain Drain

Abstract

The aim of this study is to determine the attitudes of medical students towards brain drain and to examine the differences according to some demographic variables. Countries that give brain drain are damaged in many ways. Especially when factors such as rapidly developing technology, speed of information and need for qualified personnel are taken into consideration, countries should pay more attention to this issue. The population of the study consists of 1504 students studying at Cumhuriyet University Faculty of Medicine in the spring term of 2021-2022. The sample of the study consists of 206 students who participated voluntarily. The data were collected online and the convenience sampling method was used. To reveal the differences between demographic variables, t-test was used for pairwise comparisons, and ANOVA test was used to compare three or more variables. It has been observed that push factors are more effective than pull factors in the tendency of medical school students to brain drain. It was observed that there was no significant difference between gender, age, income level of the family and the region where the family lived, and the perceptions of the medical faculty students towards brain drain. It has been observed that the perception of brain drain changes according to factors such as students' class, foreign language level, desire to work in rural areas, view of the health system and society's view of physicians. In the study, it was seen that medical school students are seriously prone to brain drain and the main reasons for this are due to disturbing situations such as problems in the country and lack of opportunities. It has been observed that

*Öğr. Gör. Artvin Çoruh Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü. Artvin. mustafa2108@artvin.edu.tr, Orcid: 0000-0002-7445-5361.

**Doktora Öğrencisi, Sağlık Kuruluşları Yöneticiliği, YÖK 100/2000 Pandemi Dönemi Özel Çağrı Burslusu, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, karagozmustafaburak@gmail.com, Orcid:0000-0002-6067-9700.

*** Dr. Öğr. Üyesi. Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı, Temel Bilimler Bölümü Tıp Eğitimi, Sivas. naimkaragoz66@gmail.com Orcid: 0000-0002-6456-1128.
(Makale Türü: Araştırma makalesi)

the factors causing brain drain are generally pushing factors. Improving the working conditions of medical school graduates in the country can be an important factor in reducing the brain drain.

Key Words: Health Sciences, Physician, Medical School, Health, Brain Drain.

Geliş/Received: 06.09.2022

Kabul/Accepted: 28.12.2022

- **Etik Kurul:** Artvin Çoruh Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan etik kurul izni alınmıştır. (04.01.2022 tarihli ve E-34754 sayılı karar) Daha sonra çalışmanın yapılacağı Cumhuriyet Üniversitesinden veri toplanması için izin alınmıştır (15.03.2022 tarihli ve E-30182376-010.99-144072 sayılı karar).

Giriş

Genel itibariyle devletler, ülke halkına sağlık, eğitim, teknoloji, iş olanakları gibi alt yapı oluşturabilecek imkanlar geliştirerek, beşerî kaynaklar oluşturabilme ve sürdürme çabası içerisinde (Eser ve Gökmen, 2009: 42). Ülkelerin eğitim sistemleri, teknolojiye yaptıkları yatırım ve gelişmişlik düzeyleri, ihtiyaç duyulan alanlarda yetiştirdiği nitelikli çalışanların; uzmanlaşmaları ve uzmanlık becerilerini kullanabilecekleri ortamlar oluşturulduktan sonra ülkenin yatırımlarına karşılık verebilmekte ve ekonomiye önemli katkılar sağlayabilmektedir (Türker, 2009: 88). Ülkeler arasındaki ekonomik rekabette beşerî kaynaklar, teknoloji ve toplumsal hafızadan yararlanarak biriktirdikleri bilgi birikimleri önemli belirleyici faktörler arasında yer almaktadır (Lin, 2008: 4). Ülkeler ekonomik rekabette başarıyı sağlamak için ihtiyaç duydukları kaynakları kendileri üretebildiği gibi ithal yolla da bu ihtiyacı karşılamaya gidebilmektedir. Beyin göçü bu açıdan birçok ülkenin dikkatini çekmekte ve ihtiyaç duyulan beşerî kaynakların beyin göçü ile karşılanması son dönemlerde daha çok gündeme gelmektedir.

Beyin göçü, önemli bilgi, beceri ve yeteneğe sahip bireylerin daha iyi yaşam ve çalışma imkânları olan ülkelere yerleşmesidir. İnsanlık tarihinin hemen hemen her döneminde görülen göç, farklı nedenlerden dolayı olsa da temelde insanların ihtiyaçlarını karşılamak için kaynak arayışı ve hayat şartlarını değiştirmesi şeklinde olmuştur. Uluslararası göç hareketleri içerisinde payı en fazla artan göç kategorisinin beyin göçü olduğu görülmektedir (Şenay, 2008; Kizito ve diğerleri, 2015).

Uluslararası beyin göçünün, genel itibariyle fakir ülkelere daha zengin ülkelere, eğitim seviyesi düşük ülkelere eğitim seviyesi yüksek ülkelere ve iç huzursuzluğun fazla olduğu ülkelere huzur seviyesi daha yüksek ülkelere doğru olduğu görülmektedir. Refah seviyesi, eğitim düzeyi ve iç huzuru yüksek ülkelere ise göçün, bu üç değişkene daha çok sahip ülkelere doğru olduğu görülmüştür. Örneğin İngiltere’de görev alan hemşirelerin (beyin göçü ile gelmiş hemşirelerde dâhil) daha iyi çalışma koşullarına sahip Amerika’ya göç etme eğilimlerinin olduğu görülmüştür (GHW, 2005).

İngiltere ve ABD’ye lisans veya lisansüstü eğitim amacıyla giden öğrencilerin yarıdan fazlasının eğitim sonrası kendi ülkelerine dönmeyip, bu ülkelere yerleştikleri belirtilmiştir (Spilimbergo, 2009;

Kodrzcki, 2001; Faggini ve diğeri., 2007). Özellikle beyin göçü alma noktasında ABD'ye bakıldığında zaman daha çarpıcı durumlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin ABD'de hayatını sürdüren 42 nobel ödülü sahibi bilim insanının yarısına yakını başka ülke vatandaşı olmalarına rağmen, Nobel ödülü kazandıktan sonra ABD'ye yerleşmişlerdir (Halıcı, 2005: 259). UNESCO (United Nations Educational Scientific and Cultural)'nun gerçekleştirmiş olduğu çalışmalara göre dünyada en fazla beyin göçü alan ülkeler; ABD, İngiltere, Almanya, Fransa, Avusturya, Japonya, Rusya, İspanya, Belçika, Kanada ve İtalya olarak sıralanmıştır (Binde ve diğeri., 2005: 95).

Beyin göçü, birçok meslek gruplarında gerçekleşmekle beraber sağlık çalışanları arasında daha fazla dikkat çekmektedir (Aluttis ve diğeri., 2014). Sağlık çalışanlarının göç nedenleri arasında; daha yüksek gelir elde etmek, kariyer fırsatlarının daha fazla olması, yaşam şartlarının daha iyi olması gibi çekici faktörler varken, kendi ülkelerinde ise itibarın azlığı ve yönetim şekilleri gibi itici faktörlerin neden olduğu görülmüştür (Pawlak, 2004; Buchan ve Dovlo, 2004; Wiskow, 2006).

Beyin göçü veren ülkelerde, nitelikli insan gücü kaybı, diğer çalışanların iş yükünün artması, nitelikli sağlık hizmetlerine erişimde sınırlamalar yaşanması ve sağlık hizmetlerine ulaşımında eşitsizliklere neden olabilmektedir (WHO, 2006). Nitelikli sağlık çalışanlarına dünyanın her yerinde ihtiyaç duyulduğu, beyin göçünün giderek arttığı ve beyin göçü veren ülkelerin yaşadığı sorunlar göz önünde bulundurulduğunda üzerinde özenle durulması gereken bir konu olduğu görülmektedir (Bimal ve Kaur, 2016). Kenya'da yapılan bir araştırmada bir hemşirenin ilkokuldan başlayarak yüksekokulu bitirene kadar ülkeye eğitim maliyetinin 43.180\$ gibi bir rakam olduğu belirtilmiştir. Eğitime yapılan bu yatırımın beyin göçü ile geri dönmemesi kaybın 338.868\$ gibi bir maliyete ulaştığı saptanmıştır (Kirigia ve diğeri., 2006).

Sağlık çalışanlarının göç etmesine neden olan faktörler, itici ve çekici faktörler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İtici faktörler göçü zorlayan iç faktörler olarak nitelendirilirken, iken, çekici faktörler ise göçü cazibeli kılan dış faktörler olarak tanımlanabilir. İç faktörler (itici veya iten faktörler); düşük ücret, olumsuz çalışma koşulları, sınırlı kariyer olanakları, politik zorluklar, şiddet ve eziyet vb. olarak sıralanabilir. Dış faktörler (çekici veya çeken faktörler) ise; daha yüksek gelir, daha iyi çalışma koşulları, politik istikrar, kariyer fırsatları ve daha iyi bir gelecek vb. olarak sıralanabilir (Yıldırım, 2009).

Sağlık çalışanlarının sayısının etkili bir hizmet sunumu için küresel çerçevede yeterli olmaması, sağlık hizmetlerinin evrensel olması ve süreklilik niteliği taşıması ve sağlık hizmetlerinin tüm topluma hakkaniyetli bir biçimde sunulmasının 2030 yılına kadar karşılanmasına öncelik veren Birleşmiş Milletler Kalkınma Hedeflerini sağlamak adına çalışan devletler ve politika yapıcılar için artan bir endişe kaynağı olmaktadır. Bu hedeflere erişimin ve sağlık çıktılarının iyileştirmenin temelinde, etkili bir sağlık hizmeti sunum sistemini desteklemek için hekimler, hemşireler, ebeler ve diğer tüm sağlık çalışanlarının sayısı için eşik bir değer vardır (Adovor ve diğeri., 2021). Bu açıdan sağlık

çalışanlarının beyin göçü ile başka ülkelere gidilmesinin ülkeler düzeyinde üzerinde özenle durulması gereken konulardan biridir.

Türkiye’de hekimlerin beyin göçü, giderek büyük bir problem haline gelmektedir. Türkiye Tabipler Birliği verileri, mevcut aktif olarak çalışan hekimlerin göç sayısının son 8 yılda 15 kat arttığını göstermektedir (TTB, 2020). Bu verilerin dışında aktif görevine Türkiye’de başlamayıp, üniversite eğitiminden sonra uzmanlık için doğrudan yurt dışına giden hekim sayısında da son 10 senede sistematik bir artış olduğu görülmektedir (Türk Tıp Öğrencileri Birliği Görüş Bildirisi. 2020). Bu açıdan hekimlerin beyin göçü nedenlerini belirlemek, itici faktörleri ortadan kaldırıp, beyin göçünün azaltılması için ülke de çalışma şartlarının daha çekici hale getirilmesi adına, tıp fakültesi öğrencilerinin beyin göçüne yönelik tutumlarının belirlenmesi büyük önem arz etmektedir. Buna ek olarak, Türkiye’de sağlık sektöründe nitelikli insan gücü açığı bulunduğu (Solak, 2014) göz önüne alındığında sağlık ile ilgili bölümlerde okuyan öğrencilerin beyin göçü niyetlerinin belirlenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmanın tıp fakültesinde okuyan hekim adaylarının beyin göçüne yönelik genel eğilimlerinin belirlenmesi ve bu meslek grubunun beyin göçüne iten veya beyin göçünü onlara çekici kılan nedenlerin belirlenmesiyle literatüre büyük katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

Yöntem

Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini 2021-2022 bahar dönemi Cumhuriyet Üniversitesi tıp fakültesinde eğitim gören 1504 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise gönüllü olarak katılım sağlayan 206 öğrenci oluşturmaktadır. Bryman ve Cramer (2001) ölçek sorularının 5 veya 10 katının alınmasının örneklem büyüklüğünün hesaplanması için yeterli olduğunu belirtmiştir. Bu çalışmada 16 soruluk tek ölçek kullanılmıştır. Ölçek sorularının 10 katı kural ($10 \times 16 = 160$) esas alınarak 206 örneklem yeterli görülmüştür. Verilerin toplanmasında kolayda örneklem yöntemi daha kolay, daha ucuz ve hızlı veri toplamaya imkân tanıdığı için tercih edilmiştir (Karagöz, 2019).

Veri Toplama Araçları

Araştırmada verilerin toplanmasında “Beyin Göçüne Yönelik Tutum Ölçeği” ve “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır.

Beyin Göçüne Yönelik Tutum Ölçeği: Ölçek, Öncü ve diğerleri., (2018) tarafından hemşirelik öğrencilerinin beyin göçüne yönelik tutumlarını değerlendirmek üzere geliştirilmiştir. Ölçekte toplamda 16 soru bulunmaktadır. 12 soru çekici ve 4 soru ise itici olmak üzere iki bileşenden oluşmaktadır. Ölçek 5’li likert tipinde olup “Kesinlikle katılmıyorum, Katılmıyorum, Kararsızım, Katılıyorum ve Kesinlikle katılıyorum” şeklinde oluşturulmuştur. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 80 iken en az puan ise 16’dır. Ölçekte puan artışı göç etme eğiliminin de artışı şeklinde yorumlanmaktadır. Öncü ve diğerleri,

(2018) ölçeğin Cronbach Alfa güvenilirliği, bütüne ilişkin 0.91, çekici bileşende 0.88 ve itici bileşende ise 0.86 olarak bulgulamıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Bu formda araştırmaya katılım sağlayan öğrencilerin, yaş, cinsiyet, sınıf, aile gelir düzeyi, ailenin yaşadığı bölge, yabancı dil düzeyi, Türkiye sağlık hizmetleri algısı, kırsal alanda çalışmaya yaklaşım ve Türkiye’de toplumun hekimlere yaklaşımına yönelik algı olmak üzere toplamda 9 soru bulunmaktadır. Kişisel bilgi formunda yer alan ifadeler araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır.

Verilerin Analiz Edilmesi

Araştırma gönüllü katılım sağlayan 206 tıp fakültesi öğrencisiyle gerçekleştirilmiştir. Beyin Göçüne Yönelik Tutum Ölçeğine verilen cevaplar en olumlu seçenektan en olumsuz seçeneğe doğru (1:Tamamen Katılıyorum, 2:Katılıyorum, 3:Ne katılıyorum Ne katılmıyorum, 4= Katılmıyorum, 5= Kesinlikle Katılmıyorum) kodlanmıştır. Ölçekte ters anlam içeren 2 madde ters kodlama ile ifade edilmiştir. Kodlama işlemi Microsoft Excel Programında yapılan verilerin analizinde IBM SPSS 25 paket programı kullanılmıştır.

Araştırmada elde edilen verilerin analiz edilmesinde öncelikle hangi yöntemin kullanılacağına karar vermek için normallik dağılımına bakılmıştır. Normallik dağılımına karar vermek için birçok yöntem bulunmakta olup bu çalışmada kullanılan değişkenlerin çarpıklık ve basıklık katsayı (Tabachnick ve Fidell, 2007) değerleri dikkate alınarak karar verilmiştir. Buna göre ölçeğin çarpıklık(-0,623) ve basıklık(-0,469) değerlerinin normal sınırlar içerisinde dağılım gösterdiği görülmüştür.

Araştırma verileri normal dağılım sağladığı için parametrik istatistiksel yöntemlerin kullanılmasına karar verilmiştir. Ölçeğin faktör yapısını ortaya çıkarmak için temel bileşenler analizi ile açımlayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Bağımsız iki grubun karşılaştırılmasında t Testi, üç veya daha fazla sayıda grubun ortalamalarının karşılaştırılmasında ise varyans analizi (Oneway ANOVA) testi kullanılmıştır. ANOVA sonucunda belirlenen farklılıkların kaynaklandığı grupların belirlenmesinde Tukey çoklu karşılaştırma testinden faydalanılmıştır. Analizlerin yapılmasında Microsoft Excel ve IBM SPSS 25 paket programından faydalanılmıştır.

Araştırmanın Etik Yönü

Çalışmanın bilimsel yönden araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygunluğunu değerlendirmek amacıyla Artvin Çoruh Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan etik kurul izni alınmıştır , (04.01.2022 tarihli ve E-34754 sayılı karar) Daha sonra çalışmanın yapılacağı kurumdan izin alınmıştır (15.03.2022 tarihli ve E-30182376-010.99-144072 sayılı karar). Veriler 17.03.2022-31.03.2022 tarihleri arasında çevrimiçi olarak toplanmıştır

Bulgular

Tablo 1’de araştırmaya katılan tıp fakültesi öğrencilerine yönelik çeşitli demografik bilgilere ve sağlık alanında bir takım konularda düşüncelerine yönelik bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğrencilerin Tanımlayıcı Özellikleri

Değişkenler		Sayı	(%)	Değişkenler		Sayı	(%)
Cinsiyet	Kadın	115	55,8	Sınıf	1.sınıf	32	15,5
	Erkek	91	44,2		2.sınıf	71	34,5
Yaşınız	18-20	74	35,9		3.sınıf	32	15,5
	21-23	91	44,2		4.sınıf	10	4,9
	24-26	35	17,0		5.Sınıf	49	23,8
	27 ve üzeri	6	2,9		6.Sınıf	12	5,8
Yabancı dil düzeyi	Çok kötü	6	2,9	Ailenizin Yaşadığınız Bölge	Güneydoğu Anadolu	8	3,9
	Kötü	58	28,2		Doğu Anadolu	14	6,8
	Orta	87	42,2		Akdeniz	29	14,1
	İyi	41	19,9		Karadeniz	21	10,2
	Çok iyi	14	6,8		Marmara	15	7,3
Türkiye’de Sağlık hizmetlerinin başarısı	Çok kötü	24	11,7		Ege	7	3,4
	Kötü	42	20,4	İç Anadolu	112	54,3	
	Orta	95	46,1	Ailenizin Gelir Düzeyi	Çok kötü	4	1,9
	İyi	42	20,4		Kötü	21	10,2
	Çok iyi	3	1,5		Orta	131	63,6
Toplumun Hekimlere yaklaşımı	Çok kötü	100	48,5		İyi	45	21,8
	Kötü	75	36,4		Çok iyi	5	2,4
	Orta	25	12,1	Kırsal alanda yaşamayı düşünüyor musunuz?	Kesinlikle Hayır	22	10,7
	İyi	4	1,9		Hayır	98	47,6
	Çok iyi	2	1,0		Kararsızım	68	33,0
			Evet		18	8,7	

Tablo 1’e göre, katılımcıların yarısından fazlasının (%55,8) kadın olduğu, yarısına yakınının (%44,2) 21-23 yaş grubunda yer aldığı, yabancı dil düzeyinin çoğunluğun orta ve üstü düzeyde (%68,9=“42,2+19,9+6,8”) olduğu, Türkiye sağlık hizmetlerinin başarısının yarısının orta düzeyde (%46,1) olduğunu, toplumun hekimlere yaklaşımını çoğunlukla yetersiz (%48,5+%36,4=%84,9)

bulduklarını, çalışmaya ikinci sınıfların (%34,5) diğer sınıflara nispeten daha fazla katılım sağladıkları, katılımcı öğrencilerin aile ikamet yerinin fazlasının (%54,3) İç Anadolu Bölgesi olduğu, öğrencilerin çoğunluğun (%63,6) ailelerinin gelir durumlarını orta düzeyde olduklarını ve kırsal alanda yaşama konusunda yarısından fazlasının (%47,6+10,7=58,3) olumsuz yaklaştıkları görülmüştür. .

Tablo 2. Beyin Göçüne Yönelik Tutum Ölçeğinin Faktör Analizi

Faktörler	İfadeler	Faktör Yükleri
Çekici Faktörler	Yurt dışında yaşamamın hayatımı kolaylaştıracağını düşünürüm.	0,796
	Daha fazla para kazanabileceğim için yurt dışında çalışmak isterim.	0,581
	Ülkemde kariyer elde etmek için yeterli fırsatım olduğundan yurt dışına gitmeme gerek yok.	0,582
	Bu işi başka bir ülkede yapacak olsam, daha keyifli bir çalışma yaşamam olur.	0,719
	Bu ülkede geçirdiğim her dakikanın boşa geçtiğine inanırım.	0,747
	Yurt dışında çalışmanın beni mutlu edeceğine inanırım.	0,847
	Olumsuz deneyimler olduğunu duysam da yurt dışında yaşama fikrinden vazgeçmem.	0,743
	Yurt dışında çalışmamın yaşam standartlarımı arttıracığını düşünürüm.	0,801
	Yurt dışında yaşamayı konu alan haberlerle ilgilenmem.	0,461
	Yurt dışı iş ilanları dikkatimi çeker.	0,793
	Yurt dışında çalışmak adına karşılaşılabileceğim zorluklara katlanabilirim	0,769
Ülkelerin yabancılar için yaşama/ çalışma kabul kriterlerini araştırırım.	0,761	
İtici faktörler	Kendimi daha güvende hissedebileceğim başka bir ülkede yaşamak isterim.	0,752
	Politik baskılardan uzak olabileceğim başka bir ülkede yaşamak isterim.	0,698
	Düşünce özgürlüğü daha fazla olan bir ülkede yaşamak isterim.	0,781
	Gelecek kaygımın olmayacağı başka bir ülkede çalışmak isterim.	0,795
Değerlendirme Kriterleri	Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO): 0,937	
	Approx. Chi-Square:2087,728	
	Barlett's Test of Sphericity: 0,000	
	Extraction Method: Principal Components	
	Açıklanan Varyans Toplamı: 60,526	

Tablo 2’de beyin göçüne yönelik tutum ölçeğinin faktör analizi verilmiştir. Buna göre ölçeğin KMO değerinin 0,937 olduğu ve örneklem büyüklüğünün faktör analizi için çok iyi düzeyde (KMO:>0,70:iyi)olduğu (Gürbüz ve Şahin, 2016:318) görülmüştür. Yine Barlett’s Küresellik testi

(Barlett's Test of Sphericity) sonucunun ($p:0,000<0,05$) anlamlı olması değişkenler arası ilişkilerin oluşturduğu matrisin anlamlı olduğu faktör analizinin yapılabileceği görülmüştür.

Tablo 2'de ölçeğin toplam açıklanan varyans oranını %60,526 (çekici faktör %53,006+ İtici faktör %7,520) olduğu görülmüştür. Faktör yüklerinin tüm maddelerde 0,40 üstü olduğu ve yeterli olduğu görülmüştür (Gürbüz ve Şahin, 2016:319).

Tablo 3. Beyin Göçüne Yönelik Tutum Düzeyine İlişkin Değerler

Değişkenler	Min.	Max.	Ortalama	S.S.	Cronbach Alpha
İtici Bileşen	4,257	4,437	4,3471	0,705	0,879
Çekici Bileşen	3,121	4,447	3,8430	0,697	0,914
Beyin Göçü	3,121	4,447	3,9691	0,666	0,935

Tablo 3'te beyin göçü ölçeğine yönelik bir kısım tanımlayıcı bilgiler verilmiştir. Buna göre beyin göçü tutum ölçeğinin minimum değerlerinin 3,121, maksimum değerinin 4,447 olduğu ve ortalama değerinin 3,9691 olduğu görülmüştür. Diğer yandan beyin göçüne yönelik tutumda itici faktörlerin ortalamasının (4,3471) çekici faktörlerin ortalamasına (3,84300) göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Tablo 3'te Cronbach Alpha güvenilirlik düzeyinin genel ölçekte 0,935 olduğu ve yüksek güvenilirliğe sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 4. Beyin Göçüne Yönelik Tutum Ölçeğinde Elde Edilen Ortalama Puanlar

Değişkenler	Soru Sayısı	Alınabilecek min. Ort. puan	Alınabilecek mak. Ort. puan	Toplam Ort. Puan	%
İtici Bileşen	4	4	20	17,39	%86,96
Çekici Bileşen	12	12	60	46,12	%76,87
Tüm ölçek	16	16	80	63,50	%79,37

Tablo 4'te tıp fakültesi öğrencilerinin beyin göçüne yönelik tutumları verilmiştir. Ölçekten alınabilecek maksimum puan 80 üzerinde, öğrencilerin 63,50 puan aldığı görülmüştür. Yüzlük sisteme göre bakıldığında öğrencilerin beyin göçü tutumlarına yönelik toplam 79,37 gibi yüksek bir puan aldıkları görülmüştür. Yüzdelik dilime göre itici faktörlerin 86,96 ve çekici faktörlerin 76,87 gibi yüksek puanların alındığı görülmüştür.

Tablo 5. T testine Yönelik Bulgular

		Değişkenler	n	Ort.	ss	t	p
Beyin Göçüne Yönelik Tutum	Kadın		115	3,9163	0,665	-1,379	0,202
	Erkek		91	4,0357	0,665		

Tablo 5’te cinsiyet değişkenine göre t testi sonuçları verilmiştir. Buna göre beyin göçüne yönelik tutumda cinsiyete göre herhangi bir fark bulunmamıştır ($p>0,005$).

Tablo 6. ANOVA Testine Yönelik Bulgular

		Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ort.	F	P	Anlamlı Fark
Yaş	Gruplar arası		1,293	3	0,431			
	Gruplar içi		89,705	202	0,444	0,970	0,408	Fark Yok
	Toplam		90,998	205				
Sınıf	Gruplar arası		6,125	5	1,225			4.sınıflar (4,32)
	Gruplar içi		84,874	200	0,424	2,886	0,015	1.sınıflar (3,78)
	Toplam		90,998	205				
Ailenin gelir düzeyi	Gruplar arası		2,408	4	0,602			
	Gruplar içi		88,590	201	0,441	1,366	0,247	Fark Yok
	Toplam		90,998	205				
Ailenin yaşadığı bölge	Gruplar arası		1,634	6	0,272			
	Gruplar içi		89,364	199	0,449	0,606	0,725	Fark Yok
	Toplam		90,998	205				
Yabancı dil düzeyi	Gruplar arası		10,078	4	2,520			
	Gruplar içi		89,920	201	0,403	6,259	0,000	Çok iyi (4,33)
	Toplam		90,998	205				Kötü (3,73)
Kırsal alanda yaşama isteği	Gruplar arası		13,346	3	4,449			Kesinlikle hayır (4,43)
	Gruplar içi		77,652	202	0,384	11,573	0,000	Evet (3,45)
	Toplam		90,998	205				
Türkiye sağlık sistemine bakış açısı	Gruplar arası		12,877	4	3,219			Çok kötü (4,46)
	Gruplar içi		78,121	201	0,389	8,283	0,000	Çok iyi (3,29)
	Toplam		90,998	205				
	Gruplar arası		16,702	4	4,175			

Türkiye’de toplumun hekime yaklaşımı	Gruplar içi	74,297	201	0,370	11,296	0,000	Çok kötü (4,20)
	Toplam	90,998	205				Çok iyi (2,56)

Tablo 6’da beyin göçüne yönelik tutumun ANOVA sonuçları verilmiştir. Buna göre, yaş, ailenin gelir düzeyi ve ailenin yaşadığı bölge gibi faktörlerde herhangi bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$). Ancak tıp fakültesi öğrencilerinin beyin göçüne yönelik tutumu ile yabancı dil düzeyi, kırsal alanda yaşama isteği, Türkiye sağlık sistemine bakış açısı ve Türkiye’de toplumun hekime yaklaşımı değişkenleri arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür ($p<0,05$).

Buna göre 4.sınıf öğrencilerinin 1.sınıf öğrencilere göre, yabancı dil düzeyi çok iyi olan öğrencilerin dil düzeyi kötü olan öğrencilere göre, kırsal alanda yaşamayı kesinlikle düşünmeyen öğrencilerin kırsalda yaşamayı düşünen öğrencilere göre, Türkiye sağlık sistemini çok kötü olduğunu düşünen öğrencilerin çok iyi olduğunu düşünen öğrencilere göre ve toplumun hekimlere bakış açısının çok kötü olduğunu belirten öğrencilerin toplumun bakış açısının çok iyi olduğunu söyleyen öğrencilere göre beyin göçüne yönelik tutumlarının daha yüksek seviyede olduğu, diğer bir ifade ile göç etmeye daha meyilli oldukları görülmüştür.

Tartışma

Tıp fakültesi öğrencilerinin beyin göçüne yönelik tutumlarının belirlenmesine yönelik yapılan bu çalışmadan alana katkı sağlayacak ve daha ileri düzey çalışmaların yapılmasına referans teşkil edebilecek önemli veriler elde edildiği düşünülmektedir. Bu alanda yapılan çalışmaların sınırlı olduğu ve tartışma alanının da kısıtlı olduğu görülmüştür.

Çalışmada, beyin göçüne yönelik tutumda itici faktörlerin ortalama değerinin (4,3471) çekici faktörlerin ortalamasına (3,8430) göre daha yüksek olduğu ve genel olarak beyin göçüne yönelik tutumun yüksek olduğu görülmüştür. Ölçekten alınabilecek maksimum puan 80 ve öğrencilerin 63,50 puan aldığı görülmüştür. Yüzlük sisteme göre değerlendirildiğinde öğrencilerin beyin göçü tutumlarına yönelik toplam puanın 79,37 olduğu,, itici faktörlerin 86,96 ve çekici faktörlerin 76,87 gibi yüksek puanlar aldığı görülmüştür. Tansel ve Güngör (2004), çalışmasında beyin göçünde çekici faktörlerin daha çok öne çıktığını, yurt dışında öğrencilerin kalmasında etkili olan en çekici faktörün yurt dışındaki sistemli ve düzenli yaşam tarzından kaynaklı olduğunu tespit etmiştir. Bu çalışmada itici faktörlerin çekici faktörlere göre daha yüksek olması üzücü ve düşündürücü bir durumdur. Son dönemlerde hekim grevleri, sağlık çalışanlarına yönelik artan şiddet, pandemi kaynaklı aşırı iş yükü gibi nedenlerden dolayı itici faktörlerin daha yoğun hissedilmesine neden olduğu düşünülmektedir.

Çalışmada ailenin gelir düzeyi, ailenin yaşadığı bölge ve cinsiyete göre beyin göçüne yönelik tutumda herhangi bir fark bulunmamıştır. Tansel ve Güngör (2004) gelir düzeyi ile beyin göçü arasında anlamlı ilişki olduğunu ve gelir arttıkça beyin göçüne yönelik meylin arttığını saptamıştır. Gostautait ve diğerleri (2018) hekim, hemşire ve tıp öğrencilerini dahil ettikleri çalışmada sosyo-demografik, finansal, sosyal ve kurumsal faktörlerin göç etme isteği ile ilişkili olduğunu saptamıştır. Tansel ve Güngör (2004), çalışmayla uyumlu bir şekilde beyin göçü ile cinsiyet arasında herhangi bir fark olmadığını saptamıştır.

Çalışmada dördüncü sınıf öğrencilerin birinci sınıf öğrencilere kıyasla beyin göçüne daha meyilli oldukları görülmüştür. Ancak öğrenciler arasında yaş değişkenine göre herhangi bir fark olmadığı görülmüştür. Tansel ve Güngör (2004), yaş değişkenine göre çalışma bulgularıyla paralel şekilde anlamlı farklılık olmadığını saptamıştır. Ancak literatürde bu bulguların aksine bilgilere daha çok ulaşıldığı görülmüştür. Demiray ve diğerleri (2020), yaş ortalaması 20 ve 20'nin altında olan birinci sınıf öğrencilerinin beyin göçüne yönelik tutumlarının daha yüksek düzeylerde olduğunu saptamıştır. Kizito ve diğerleri (2015), tıp fakültesi öğrencileri ile yaptıkları çalışmada yaş ile göç etme niyeti arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğunu saptamıştır. Gostautait ve diğerleri (2018), katılımcıların yaşı arttıkça göç etme niyetlerinin azaldığını saptamıştır. Öğrencilerin yaşları arttıkça ve sınıf düzeyleri yükseldikçe sağlık sistemini daha iyi anlamaları ve mevcut durumun bilançosunun ortaya konulmasında daha başarılı olmaları gibi nedenlerden dolayı beyin faktörlerin etkisinde

Çalışmada, yabancı dil düzeyi çok iyi olan tıp fakültesi öğrencilerinin yabancı dil düzeyini kötü olarak tanımlayan öğrencilere göre beyin göçüne daha yatkın oldukları görülmüştür. Demiray ve diğerleri (2020), yurt dışında eğitim gören öğrencilerde yabancı dil düzeyi kötü ve orta olan öğrencilerin beyin göçüne yönelik tutumlarının yabancı dil düzeyleri iyi olan öğrencilere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu durum, yabancı dil düzeyi çok iyi olan öğrencilerin beyin göçüne daha yatkın olmasının nedeninin, tercih ettikleri ülkede yaşama konusunda zorluk çekmeyecekleri düşüncesinden kaynaklanabilir.

Çalışmada Türkiye sağlık sisteminin çok kötü olduğunu düşünen öğrencilerin çok iyi olduğunu düşünen öğrencilere, toplumun hekimlere bakış açısının çok kötü olduğunu belirten öğrencilerin toplumun bakış açısının çok iyi olduğunu belirten öğrencilere göre beyin göçüne yönelik tutum puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Tansel ve Güngör (2004) yurt dışında eğitim gören öğrencilerin yurt dışında kalmalarında en etkili faktörün Türkiye'deki ekonomik ve siyasi istikrarsızlık olduğunu saptamıştır. İstikrarsızlık, ekonomik sorunlar, yatırımların azalması, toplumsal olayların artması, güvensizlik ortamının oluşması gibi birçok soruna neden olmakta ve nitelikli bireylerin başka ülkelere gitmesinde önemli rol oynadığı bilinmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Beyin göçü veren ülkeler, birçok yönden zarar görmektedir. Özellikle hızla gelişen teknoloji, bilginin hızı, nitelikli personele olan ihtiyaç gibi faktörler de göz önünde bulundurulduğunda ülkelerin bu konuya daha fazla önem vermeleri gerekmektedir. Beyin göçü alan ülkeler, nitelikli personel ve az maliyetle bunu gerçekleştirmelerinden dolayı maddi ve manevi birçok fayda elde etmektedir.

Tıp fakültesi öğrencilerinin beyin göçüne yönelik genel eğilimlerini belirlemeye yönelik yapılan bu çalışmada önemli veriler elde edilmiştir. Öğrencilerin özellikle itici faktör puanlarının çekici faktör puanlarından yüksek olması ve beyin göçü puanının genel itibariyle yüksek olması, tıp fakültesi öğrencilerinin beyin göçüne eğilimli olmasında, ülke kaynaklı durumların daha etkili olduğunun önemli bir göstergesidir. Diğer yandan öğrencilerin büyük bölümünün toplumun hekimlere yaklaşımından memnun olmaması da göç etmeye eğilimli olmada önemli bir faktör olarak değerlendirilebilir.

Çalışmada temel sonuç olarak tıp fakültesi öğrencilerinde beyin göçüne ciddi şekilde eğilimliler bulunduğu ve bunun temelinde ülkedeki sorunlar çeşitli olanakların yetersizliği gibi onları hoşnut etmeyen durumların yer aldığı görülmüştür.

Genel itibariyle sağlık çalışanların özlük haklarında ve diğer birçok alanda yapılacak düzenlemelerle Türkiye’de çalışmanın daha cazip hale getirilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca beyin göçüne yönelik diğer sağlık bölümlerinde okuyan ve sağlık hizmetleri sunumunda aktif olarak görev alan sağlık çalışanlarına yönelik çalışmalar yapılmasının da faydalı olacağı düşünülmektedir.

Yazar Katkıları: Literatür taraması, tartışma ve sonuç: NK, MF, MBK ; Veri toplama, analiz ve yorumlama ve yazma: NK, MF.

Çıkar Beyanı: Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Adovor, E., Czaika, M., Docquier, F. ve Moullan, Y. (2021). Medical brain drain: How many, where and why?, *Journal of Health Economics*, 76, 1-16. <https://doi.org/10.1016/j.jhealeco.2020.102409>.
- Aluttis, C., Bishaw, T. ve Frank MW. (2014). The workforce for health in a globalized context- global shortages and international migration. *Glob Health Action*, 7, 1-7.
- Bimal, M. K. ve Kaur, R., (2016). Factors intend to brain drain among staff nurses. *International Journal of Advances in Nursing Management*, 4(4), 327-330.
- Binde, J., Sampson, F., Demarais, L., Plouin, J., Campos, L. ve Fajolles, D. (2005). *Towards Knowledge Societies, (Unesco World Report 2005)*. Paris: UNESCO Publishing. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000141843>.
- Bryman, A. ve Cramer, D. (2001). *Quantitative data analysis with SPSS release 10 for Windows*. New York: Routledge.

- Buchan, J. ve Dovlo, D. (2004). International Recruitment of Health Workers to the UK: A Report for DFID. DFID Health Systems Resource Centre Final Report, http://www.dfidhealthrc.org/publications/country_information/int-rec-main.pdf.
- Demiray, A., İlaslan, N. ve Açıl, A. (2020). Hemşirelik öğrencilerinin beyin göçüne yönelik tutumlarının değerlendirilmesi. *Journal of Human Sciences*, 17(2), 632-641. doi:10.14687/jhs.v17i2.5956.
- Eser, K. ve Gökmen, Ç. E. (2009). Beşeri sermayenin ekonomik gelişme üzerindeki etkileri: dünya deneyimi ve Türkiye üzerine gözlemler. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 1(2), 41-56.
- Faggian, A., McCann, P. ve Sheppard, S. (2007). Human capital, higher education and graduate migration: An analysis of Scottish and Welsh students. *Urban Studies*, 44(13), 2511-2528.
- GHW. (2005). The global health worker crisis: Global Health Watch 2005-2006. An alternative world health report, Zed Books, , 2005; p. 119-134, www.ghwathc.org/2005report.
- Goštautaitė, B., Bučiūnienė, I., Milašauskienė, Ž., Bareikis, K., Bertašiūtė, E. ve Mikelionienė, G. (2018). Migration intentions of Lithuanian physicians, nurses, residents and medical students. *Health Policy*, 122(10), 1126-1131.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2014). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Felsefe-Yöntem Analiz. Seçkin Yayıncılık/ Sosyal Bilimler. Birinci Baskı*.
- Halıcı, E. (2005). Sürdürülebilir gelişme, bilişim ve beyin göçü. İstanbul Organizasyon (Ed.), 8-11 Aralık 2005 Uluslararası Göç Sempozyumu Bildiriler içinde (s.257-260).
- Karagöz, Y. (2019). *SPSS AMOS META Uygulamalı İstatistiksel Analizler*. Nobel Yayıncılık. Ankara.
- Kirigia, J.M., Gbary, A.R., Muthuri, L.K., Nyoni, J. ve Seddoh A. (2006). The cost of health professionals' brain drain in Kenya. *BMC Health Serv Res.* 6, 1-10.
- Kizito, S., Mukunya, D., Nakitende, J., Nambasa, S., Nampogo, A. ve Kalyesubula, R. (2015). Career intentions of final year medical students in Uganda after graduating: The burden of brain drain career choice, professional education and development. *BMC Med Educ.* 15, 1-7.
- Kodrzycki, Y. K. (2001). Migration of recent college graduates: Evidence from the national longitudinal survey of youth. *New England Economic Review*, 1(1), 13-34.
- Lin, N. (2008). A network theory of social capital. *The Handbook Of Social Capital*, 50(1), 69-84.
- Öncü, E., Selvi, H., Vayisoğlu, S.K. ve Ceyhan, H. (2018). Hemşirelik öğrencilerinde Beyin Göçüne Yönelik Tutum Ölçeği geliştirilmesi: güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Cukurova Med J*, 43(1), 207-215.
- Pawlak, M.A. (2004). Money is not the major factor. Response to J. Burgermeister. Exodus of polish doctors could threaten health system. *British Medical Journal*, 1280.
- Solak, M. (2014). Türkiye'de Sağlık Eğitimi ve Sağlık İnsan Gücü Raporu. https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/insan_gucu.pdf.
- Spilimbergo, A. (2009). Democracy and foreign education. *American Economic Review*, 99(1), 528-543.
- Şenay, G. (2008). Uluslararası göç ve kalkınma tartışmaları: Beyin göçü üzerine bir inceleme. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 63, 65-82.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2001). *Using multivariate statistics (4th ed.)*. Needham Heights, MA: Allyn & Bacon.

- Tansel, A. Güngör, N.D. (2004). Türkiye'deki yurt dışına beyin göçü ampirik bir uygulama. ERC Working Paper in Economic, 6,1-10.
- TTB (2020). Türk Tabipler Birliği. https://www.ttb.org.tr/haber_goster.php?Guid=dfc80e3a-0f5a-11ea-934f-8246d66163ca. (Erişim Tarihi: 27.05.2022).
- Türk Tıp Öğrencileri Birliği Görüş Bildirisi (2020). Türkiye'deki Beyin Göçü Sorunu. <https://turkmsic.org/bildirilerimiz>. (Erişim Tarihi: 27.05.2022).
- Türker, M. T. (2009). İçsel büyüme teorilerinde içsel büyümenin kaynağı ve uluslararası ticaret olgusuyla ilişkisi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(25), 87-94.
- WHO. (2006). World Health Organization. The World Health Report 2006: Working together for health.; http://www.who.int/whr/2006/whr06_en.pdf. (Erişim Tarihi: 27.05.2022).
- Wiskow, C. (2006). Health worker migration flows in Europe: Overview and case studies in selected CEE countries – Romania, Czech Republic, Serbia and Croatia. International Labour Office, Sectoral Activities Programme Working Paper, WP.245.
- Yıldırım, T. (2009). Sağlık çalışanları ve uluslararası göç: göç nedenleri üzerine bir inceleme. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuas, 62(3), 87-94.